

**Bulgarian
Numismatic
Journal**

**ИСТОРИЯ НА НУМИЗМАТИЧНИТЕ
ИЗСЛЕДВАНИЯ В БЪЛГАРИЯ: МЕЖДУ
НАРОДНИЯ МУЗЕЙ (ДНЕС НАИМ – БАН)
И СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ.
КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“ И ИЗВЪН ТЯХ**

**ДОЧКА ВЛАДИМИРОВА-АЛАДЖОВА,
ВАЛЕНТИНА ГРИГОРОВА-ГЕНЧЕВА**

HISTORY OF NUMISMATIC RESEARCH IN BULGARIA:
BETWEEN THE NATIONAL MUSEUM (NOW NAIM
– BAS) AND SOFIA UNIVERSITY “ST. KLIMENT
OHRIDSKI” AND BEYOND THEM

DOCHKA VLADIMIROVA-ALADZHOVA,
VALENTINA GRIGOROVA-GENCHEVA

DOI: 10.5281/zenodo.7750662

This work is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License. To view a copy of this license, visit <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>.

<https://bulgnj.com>

ISSN: 2815-4827

История на нумизматичните изследвания в България: между Народния музей (днес НАИМ – БАН) и Софийския университет „Св. Климент Охридски“ и извън тях

Дочка ВЛАДИМИРОВА-АЛАДЖОВА

Национален археологически институт с музей
Българска академия на науките
aladzhovadochka@gmail.com

Валентина ГРИГОРОВА-ГЕНЧЕВА

Първа инвестиционна банка
vgrigorova@fibank.bg

A History of numismatic research in Bulgaria: between the National Museum (now NAIM – BAS) and Sofia University “St. Kliment Ohridski” and beyond them

ДОЧКА VLADIMIROVA-ALADZHOVA

National Archaeological Institute with Museum
Bulgarian Academy of Sciences
aladzhovadochka@gmail.com

Valentina GRIGOROVA-GENCHEVA

First Investment Bank
vgrigorova@fibank.bg

Abstract: The aim of the present study is to review the history of Bulgarian numismatics between the Liberation of Bulgaria, in 1878, and 2020. It presents the principal centres of scientific research and emphasizes on the most famous personalities related to the development of Bulgarian numismatics, and their major works: Domenico Tacchella, Nikola Moushmov, Todor Gerasimov, Yordanka Yurukova. The article points out the main Bulgarian universities offering studies in numismatics, the numismatic collections of Bulgarian museums and their curators. The authors trace the history and the actual structure of the Bulgarian Numismatic Society, present the basic periodicals, websites, and internet forums specialized in numismatics and focused on numismatic discoveries and research.

Keywords: History, Bulgarian numismatic researches, lectures in numismatics, Museum's Numismatics Departments, Bulgarian numismatic society, Numismatic periodicals

ОСНОВНИ НАУЧНИ ЦЕНТРОВЕ

Българската нумизматика се развива като наука след Освобождението от османско владичество през 1878 г. Като основен център за събиране и изследване на монети се оформя създаденият през 1893 г. с указ на княз Фердинанд Народен музей в София. Още преди Освобождението обаче, златари, антиквари и заможни търговци от различни народности изкупуват от населението, събират и съхраняват по-интересни и редки монети, основно от злато и сребро, и в други големи български градове като Пловдив, Варна, Русе и др. Също в предосвободения период Уставът на Българското книжовно дружество, основано през 1869 г. в Браила, включва в своите основни цели създаването на сбирка от стари български и чужди книги, ръкописи, пари и др., които ще съставят неговия „старинен кабинет“, неразривно свързан с библиотеката на дружеството (гл. II. Цели, чл. 6).

Нумизматичната сбирка в Народния музей (днес Национален Археологически Институт с Музей към БАН) е единствената, която не се променя в организационно отношение от създаването си до днес. Тя е обособена като отделна секция на музея и функционира така и в наши дни. Причината за това е броят на инвентарните единици в нейния фонд, който винаги е бил много по-голям от останалите колекции в музея. Още в началото нумизматичната сбирка наброява 2357 монети срещу само 343 артефакта от другите музейни сбирки. Причината за това се дължи на традиционно големия интерес към старинните монети в България, в сравнение с този към другите антики. Трезурирането и използването като украшения на монети от благородни метали е масова стародавна българска практика.

Доменико Такела
(1832–1913)

Първи уредник на нумизматичната сбирка от 1893 до 1 август 1903 г. е Доменико Такела (1832-1913), италианец по народност, който идва в България преди Освобождението. Той се занимава с търговия на зърнени храни и се установява в Пловдив през 1868 г., където като любител-нумизмат успява да събере значителна сбирка от бронзови монети, сечени от градовете на Балканския полуостров, която впоследствие подарява на музея в Пловдив. Търговската му дейност замира и той се принуждава да стане чиновник в Народната библиотека в Пловдив, в която подрежда събраните там по-рано монети. През 1893 г. Доменико Такела е повикан за уредник на нумизматичната сбирка при Софийския народен музей, на която служба остава до 1 август 1903 г. Такела няма научна подготовка по нумизматика, но с образцово трудолюбие подрежда и

описва монетите от поверената му сбирка, като поставя началото и на изработването на фишове на монетите. Системата и разпределението на монетите, изложени от него във витрините на експозицията, са запазени чак до 1932 г. През неговото десетгодишно ръководство на Нумизматичния отдел сбирките се обогатяват извънредно много, особено тази от антични монети сечени на Балканския полуостров, и по този начин Нумизматичният отдел на Народния музей в София става един от най-големите и най-значимите в Европа. Наред с музейната работа, той отделя време и за публикуване на някои непознати дотогава в нумизматичната литература монети, съхранявани в сбирката на музея. За да може Нумизматичният отдел да отговаря на научните нужди на страната, се определя една програма, която да налага от една страна известни ограничения, а от друга да се стреми към по-голяма пълнота в комплектуването на фонда. Ръководството на музея преценява, че колекцията от гръцки, римски и византийски монети никога не би могла да се мери с колекциите на големите музеи в Европа. При ограничените средства, с които

* Това изследване е подкрепено в рамките на проектите “Древна Тракия в цифри” (номер на проекта КП-06-Н50/3-30.11.2020г), научен ръководител доц. д-р Юлия Цветкова, и “Лаборатория по културна политика: Култ и религия в Древна Тракия. Фаза 2. Нумизматичен семинар” (номер на проекта 70-85-24/27.02.2020 г.) с ръководител проф. дин Диляна Ботева.

музеят разполага е било излишно да се правят усилия за попълване на тези серии. По друг начин стои въпросът с античните монети, сечени в Мизия, Тракия и Македония, както и с монетите на българските царе. Те представляват особен интерес, понеже са сечени в България и дават богат материал за българската история. Освен това се откриват в голямо количество в страната и музеят има възможност да попълни своите колекции. Само по такъв начин нумизматичната сбирка в София може да заеме видно място между тези на големите световни музеи. Водено от тези съображения, ръководството на Народния музей полага особени грижи за попълване на сериите от тракийски монети, монети на римските градове от Мизия, Тракия и Македония, както и от български монети. Така, през 1920 г. музеят вече притежава изключително богата колекция от споменатите монети.

Доменико Такела е един от създателите и на Пловдивската народна библиотека и музей, като формира и систематизира значителна колекция от старинни монети. И докато в Народния музей в София той създава изрядна документация с пълно описание на всяка една монета в инвентарната книга, изготвя картотека и научни паспорти на монетите с цел да улесни проучванията в областта на нумизматиката, то развитието на монетната сбирка в Пловдив, поверено на сина му Атилио, бележи пълен провал. Проверката през 1901 г. установява подменени инвентарни номера, изчезнали листове от инвентарните книги, липса на ценни монети. Следват две шумни съдебни дела, тежка присъда и накрая – скандално помилване на виновните, потвърдено с указ за амнистия на княз Фердинанд.

През 1910 г. Народният музей за пръв път взема участие в големите международни разпродажби в Париж и Мюнхен, като откупува някои интересни екземпляри за своите приоритетни серии. В отчета на музея се отбелязва, че монетите, придобити по този начин, са на сравнително изгодни цени, по-ниски отколкото се плаща в България. Тази практика е прекъсната от избухването на Първата световна война.

След оттеглянето на Доменико Такела през 1903 г. и до началото на 1918 г. Нумизматичният отдел се завежда лично от директора на музея, Богдан Филев. Едва през 1918 г. за негов уредник е назначен Никола Мушмов. Той постъпва в музея през 1904 г., като секретар-счетоводител и остава на тази длъжност до 1918 г., когато Богдан Филев му предлага длъжността уредник на Нумизматичния отдел, въпреки че не е имал практическа и теоретична подготовка по нумизматика. На тази длъжност Никола Мушмов остава до 1931 г., когато се пенсионира. Липсата на специално образование Никола Мушмов компенсира с невероятно трудолюбие, любознателност и спокоен характер. През време на неговото уредничество в музея са прибрани важни колективни находки от монети, между които е забележителна находката от римски денари от Река Девня, Варненско, наброяваща 66513 екземпляра. С постъпването на новата си длъжност Никола Мушмов проверява всички монети по инвентара и ги снабдява с истинските им номера, тъй като с течение на времето стават някои размествания. За да се избегне в бъдеще това, всяка монета е поставена в специален картон с номера си. След като приключва новото нареждане на сбирката, започва подготовката на материала и за нейния систематичен каталог. През 1919 г. за този каталог са обработени монетите на Олбия, Дакия, Горна и Долна Мизия и част от Тракия (Абдера и Хадрианопол). През същата година монетната сбирка наброява вече 34 125 екземпляра, като в нея се включва и купената през 1912 г. сбирка на колекционера Васил Аврамов, състояща се от 7076 монети. Сбирката на музея се попълва непрекъснато, като в нея влизат важни за историята на българските земи монети. През 1925 г. в музея се извършва кражба на 205 монети от злато, сребро и бронз от всички исторически епохи. За щастие по-голяма част от монетите са върнати, след като е открит извършителя на кражбата. Като уредник на нумизматичния фонд, наред с чисто музейната работа, Никола Мушмов извършва и огромна по обем научна дейност, която включва отпечатването на 6 монографични труда – „Ръководство за събиране на старини и моне-

Никола Мушмов
(1869–1924)

ти“ (съавт. Рафаил Попов, 1922); „Водач на Народния музей в София“ в съавт. (1923); „Монетите и печатите на българските царе“ (1924); „Монетите и монетарниците на Сердика“ (1927); „Античните монети на Пловдив“ (1928 в сб. Б. Дякович, Годишник на пловдивската народна библиотека); „Нумизматичното съкровище от с. Река Девня (Марцианопол)“ (на френски език), (1934) и над 90 статии. Научните му занимания често са финансирани с лични средства и поглъщат огромна част от свободното му време. За да издаде през 1912 г., например, основополагащото си изследване „Античните монети на Балканския полуостров и монетите на българските царе“, Мушмов ипотекира къщата си в София. Сериозна инвестиция, която така и не успява да капитализира поради хиперинфлацията от войните и икономическата криза в следвоенния период.

Не само научно-изследователската, но и събирателска дейност на Мушмов е забележителна. При пенсионирането му през 1931 г., монетната колекция на Народния музей наброява 113215 екземпляра. И по негово време, обаче, фондът се попълва единствено чрез откупки, като този процес обикновено е свързан с нередовно плащане на приносителите, ненавременен отпуск на кредити на музея, а това е основната причина много от предлагащите материали да се отказват от сделка с музея и да търсят по-добър пазар в чужбина.

Никола Мушмов е действителен член-основател на Българския археологически институт (1920), на Историческото дружество в София, на Френското научно нумизматично дружество, на Австрийското нумизматично дружество и др. Член-учредител е на Македонския научен институт. В края на живота си загубва зрението си. Умира в София на 31 януари 1942 година.

Тодор Герасимов
(1903–1974)

След пенсионирането на Никола Мушмов, Нумизматичният фонд за кратко е приет от Стоян Андреев, „командиран на занятие в Народния музей“. По това време на специализация по археология и нумизматика в Германия, по препоръка на своите преподаватели проф. Богдан Филев и проф. Гаврил Кацаров, е изпратен Тодор Герасимов (1903-1974), вече дипломиран като историк в Софийския университет. В периода 1931-1932 г. той задълбочава знанията си в областта на нумизматиката при знаменития Курт Реглинг, дългогодишен уредник на Берлинската монетна колекция. След завръщането на Герасимов в България през 1932 г., той е назначен първо за библиотекар, а после за уредник на Нумизматичния отдел, където работи до 1972 г.

В преписка с Министерството на просвещението, Стоян Андреев оспорва заместването си от новия уредник, с аргумента, че самият той е представил исканата по закон научна работа на тема „Монетите на град Деултум“, имаща и определени рецензенти - Богдан Филев и Гаврил Кацаров, но която не била взета под внимание. Новият уредник на Нумизматичния отдел, Тодор Герасимов, е първият със специално образование и специализация по нумизматика, което се отразява на по-нататъшната му събирателска и изследователска дейност. Неговата компетентност и трудолюбие проличават още с назначаването му. Освен с пряката си музейна работа, той е натоварен да подреди Нумизматичните сбирки в Бургас, Видин, Русе, Никопол, Казанлък. Тодор Герасимов поставя началото на една нова колекция от монети с контрамарки, които са от изключителна стойност за науката. В същото време той извършва повторна идентификация и класификация и на „точно“ определените антични и византийски монети в музейните колекции.

По негово време фондът на Народния археологически музей се обогатява непрекъснато, като включва нови 80 значителни монетни съкровища и през 1942 г. наброява вече 117279 екземпляра. Между ценностите с висока историческа стойност са оловните печати на царете Симеон и Петър, монетите на византийските императори от XIV в. и др. В експозицията на музея Герасимов подрежда витрина с предмети и монети, илюстриращи началото на монетосеченето и неговото развитие през вековете, както и колекция от ан-

тични фалшификати, имитации на монети от варварските народи, модерни фалшификати и ислямски монети. След преместванията и разрушенията при бомбардировките на София през 1944 г., когато сградата на музея е опожарена и част от инвентарните книги унищожени, Герасимов възстановява цялата нумизматична документация, като систематизира и описва наново целия Нумизматичен фонд. Тази огромна, апостолска дейност отнема десетилетие от най-плодотворните години на световноизвестния учен, но богатата колекция е предадена с отлична организация и документация на следващите поколения български нумизмати.

През 1968 г. Тодор Герасимов е избран за първи български професор по нумизматика в Историческия факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, където преподава до смъртта си през 1974 г. Научните интереси и основни приноси на проф. Герасимов са главно в областта на античната, византийска и средновековна българска нумизматика. По-важни негови трудове от богатото му научно наследство са: „Първата златна находка на цар Иван Асен II“ (1935 г.), „Оловните печати на българските царе Симеон и Петър“ (1939 г.), „Проучване върху Мадарския скален релеф“ (1956 г.), „Тракийското изкуство“, в съавторство с проф. Иван Венедиков (1973 г.) и „Антични и средновековни монети в България“ (1975 г.), който е отпечатан след смъртта му. С дейността си в областта на археологията и нумизматиката проф. Герасимов оставя трайна диря в българската историческа наука. Трудовете му и днес се ползват, както от студентите историци и археолози, така и от учените и музейните експерти, които работят в областта на нумизматиката.

След пенсионирането на Тодор Герасимов фондът е приет от Йорданка Юркова (1936-2012). Тя е вторият след Тодор Герасимов уредник със специална подготовка в областта на нумизматиката. През 1960 г. тя завършва история в Софийския университет, където неин преподавател е проф. Тодор Герасимов. През следващите две години специализира във Франция, където получава докторска степен. След завръщането си става последователно научен сътрудник (1962), старши научен сътрудник II степен (1974) и ст.н.с. I степен (1987). Между 1993 и 2005 г. е директор на Археологическия институт с музей при БАН. През 2008 г. е избрана за член-кореспондент на БАН. Научните ѝ изследвания са в областта на нумизматиката. Редактор (1966–1974) и главен редактор (от 1974 г.) е на списание „Нумизматика“.

Повече от две десетилетия Юркова продължава делото на първите уредници. Обогалява непрекъснато фонда, като освен откупки в него са включени и монети от разкопки, провеждани от сътрудници на музея. Във фонда постъпват голям брой антични и средновековни монети и печати, както и значителни монетни находки. Определено трябва да споменем съкровището от Режанци, Пернишко, което в основата си се състои от редки тетрадрахми на няколко пеонски владетели - известните Патрай и Ликей, както и на неизвестния до тогава пеонски цар Диплай. През 1996 г., поради преминаване на ръководна длъжност като директор на Археологическия институт с музей, Йорданка Юркова предава своя фонд на Бистра Божкова. През същата година колективните монетни находки са предадени от Сесилия Димитрова на Боряна Русева, а през 2002 г. Анастасия Стефанова предава съхраняваната от нея нумизматична колекция „Васил Аврамов“ на Дочка Аладжова. С решение на Научния съвет на НАИМ от 2003 г. всички нумизматични колекции се обединяват с един уредник – Мирослава Доткова.

В наши дни нумизматичният фонд на НАИМ се обогатява основно с монети от археологически разкопки, извършвани под ръководството на учени от НАИМ, както и с монети, прехвърлени във фонда от специализирани държавни институции като Агенция „Митници“ и др.

Също като предшественика си, Тодор Герасимов, Йорданка Юркова преподава в Историческия факултет на СУ: от 1974 година като хоноруван преподавател по нумизматика,

Йорданка Юркова
(1936–2012)

а от 1992 година – като професор по нумизматика и сфрагистика. Между 1975 и 1997 година води лекции като хоноруван преподавател и във Великотърновския университет. От 1992 до 2001 година е директор на департамент „Археология“ на Нов български университет. Чела е лекции в Колеж дьо Франс и Сорбоната, в университета в Упсала, в Женевския университет, в университетите в Мюнхен, Франкфурт на Майн, Сан Диего.

По покана на проф. д-р Маргарита Тачева, ръководител на катедра „Стара история и тракология“ в Софийския университет, отделни презентации по нумизматика през 1999 г. представя и Ставри Топалов, притежател на значителна колекция антични монети и дългогодишен член на ръководството на българските нумизматични дружества.

От началото на 90-те години на XX в. нумизматика преподават и редица други български изследователи и музейни уредници: Михаил Лазаров, дългогодишен уредник на нумизматичната колекция и директор на РИМ Варна, в рамките на лекционния си курс „История на културата на античните общества“ във Варненския свободен университет; Иван Карайотов – дългогодишен завеждащ отдел „Археология“ на РИМ Бургас, чете лекции по нумизматика в Бургаския свободен университет и като част от курса си по „Антична археология“ в Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“; Константин Дочев – дългогодишен директор на филиала на НАИМ във Велико Търново – чете лекции по нумизматика и сфрагистика във Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“ и в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“; Иван Йорданов – дългогодишен директор на филиала на НАИМ в Шумен и директор на Научния център по византистика към Шуменския университет от 2005 г. – преподава нумизматика и сфрагистика в Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“; Иля Прокопов – дългогодишен директор на РИМ Кюстендил, директор на НИМ София (1998-2001) и главен експерт в дирекция „Злато и нумизматика“ на Първа инвестиционна банка – преподава нумизматика в ЮЗУ „Неофит Рилски“ в Благоевград, където създава акредитирана специалност и ръководи Център „Нумизматика, експертиза и оценка на културно-исторически ценности“, а заедно с Валентина Григорова-Генчева включва историята на парите и размяната в рамките на магистърска програма по „Финансов мениджмънт“ във ВУЗФ. В Исторически факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ нумизматиката е включена както в рамките на обучението по „Стара история и тракология“ от Петър Делев, Дияна Ботева, Юлия Цветкова и Лили Грозданова, така и в катедра „Археология“, където дълги години преподава Дочка Аладжова. Във Философски факултет на Софийския университет първи четения в областта на нумизматиката реализира Валентина Григорова-Генчева с курса „Културното наследство: пазар и инвестиции“ като част от магистърската програма „Мениджмънт и социализация на културното наследство“ към специалност „Културология“.

През 2015 г. към Историческия факултет на СУ бе организирана Магистърска програма „Българското средновековие: държава, общество и култура“, в която за първи път комплексно в предложената програма на СУ се разглежда темата „Средновековно българско монетосечене и сфрагистика“ с преподавател Д. Аладжова.

НУМИЗМАТИЧНИ ФОНДОВЕ НА БЪЛГАРСКИ МУЗЕИ

Като сериозни центрове за развитие на нумизматичните изследвания в България след освобождението на България се оформят регионалните и градските исторически и археологически музеи. В техните фондове се съхраняват десетки хиляди екземпляри, част от които са със значителна стойност. Практиката от десетилетия да се публикуват Известия на музеите, както и да се провеждат научни конференции, води до все по-широко популяризиране на техните нумизматични сбирки. Немалка част от тях са създадени веднага след Освобождението на България и продължават обогатяването си и в наши дни. В периода 1980-1981 г. в голяма част от провинциалните музеи са обособени нумизматични отдели, които до това време са част от фондовете на отдел „Археология“. Важна част от работата на съвременните уредници-нумизмати е дигитализацията на монетните сбир-

ки, проверката на автентичността и правилността на класификацията на всеки отделен екземпляр. Тук ще изброим без претенция за изчерпателност и по азбучен ред музеите в България, които имат значителни нумизматични колекции, както и имената на техните бивши и настоящи уредници.

Благоевград – Маргарита Андонова, Нина Хаджиева
Бургас – Иван Карайотов
Варна – Михаил Лазаров, Игор Лазаренко
Велико Търново – Марко Цочев, Христо Харитонов
Видин – Фионера Филипова
Габрово – Кина Койчева
Горна Оряховица – Иван Бъчваров
Кюстендил – Йордан Иванов, Иля Прокопов, Светослава Филипова
Ловеч – Радослав Гущераклиев
Плевен – Теодора Ковачева, Петър Бънов
Пловдив – Доменико Такела, Камен Колев, Десислава Давидова
Разград – Георги Дзанев
Силистра – Иван Бъчваров, Калоян Димов
Сливен – Чавдар Христов
Стара Загора – Мариана Минкова
Търговище – Георги Гинев
Ямбол / Русе – Димитър Драганов
Хасково – Димчо Аладжов, Мариана Славова
Музей за историята на София – Кунка Рогева, Марина Дойчинова
НАИМ – Никола Мушмов, Тодор Герасимов, Йорданка Юркова, Мирослава Доткова
Филиал НАИМ Велико Търново – Константин Дочев
Филиал НАИМ Шумен – Иван Йорданов
РИМ Шумен – Дочка Аладжова, Женья Жекова
НИМ София – Владимир Пенчев

БЪЛГАРСКОТО НУМИЗМАТИЧНО ДРУЖЕСТВО – ИСТОРИЯ И НАСТОЯЩЕ

От 60-те години на XX век до 1991 г. Българското нумизматично дружество (БНД) със седалище в София обединява нумизматичните дружества в страната. Броят на техните членове през 80-те години на XX в. приближава 20000, като немалка част от тях участват в периодично провежданите изложби и конференции, обикновено с участието на изследователи от археологическите и историческите музеи в страната. В дружеството членуват известни учени, знаменити имена от света на изкуството и културата, политици, лекари и др. Десетки от тях са автори на статии и книги, посветени на различни теми от античната, средновековната и българската нумизматика. Членовете на БНД са и най-активните дарители на стотици експонати в нумизматичните и археологическите колекции на българските музеи. Някои от дружествата организират кръжоци и водят лекции в местните училища с цел популяризиране на нумизматичното наследство сред младежта и запознаване с монетите като свидетелство за ключови моменти в българската история. Своеобразен връх в дейността на БНД е периодът 1978-1981 г., когато България отбелязва 100 г. от Освобождението си от османско владичество и 1300 години от създаването на българската държава. В цялата страна са организирани изложби, конференции и други събития с участието на най-видните представители на нумизматичните клубове и техните колекции.

Скоро след началото на демократичните промени в България в края на 1989 г., на из-

вънредна конференция на БНД през март 1991 г., е взето решение Сдружение „Българско нумизматично дружество“ да се преименува на „Съюз на нумизматичните дружества в България“ като съответно се приема нов Устав и се избира ново ръководство с председател проф. дин Йорданка Юркова. Тази промяна е узаконена с Решение на Софийски градски съд от 11.09.1991 г. Основната цел на новото сдружение е да се обединят всички нумизматични дружества в страната в единна организация, в която всяко НД да има равнопоставен глас, а не както до момента, да са подчинени на Софийското нумизматично дружество. Следващите 3 години се характеризират с изключително труден организационен живот, като основна причина за това са нежеланието на Софийската нумизматична организация да спазва новоприетия устав и равнопоставието на извънстоличните НД.

На Втората конференция на СНДБ, проведена през 1994 г., Софийската организация фактически се отцепва от СНДБ и формира Сдружение Софийско нумизматично дружество „Г.С.Раковски“. Тази съществена промяна в структурата на СНДБ, силно ограничаване му приходи и загубата на материална база и имущество в редица градове, продиктува идеята за преместване на седалището на СНДБ извън София. Взето е единодушно решение новият център да бъде Велико Търново. В новоизбраното Изпълнително бюро влизат следните членове: председател – Георги Хараламбиев, секретар – Константин Дочев и членове Христо Харитонов, Димо Димов, Пепа Герасимов – всичките от Велико Търново, както и Димитър Поролиев от гр. Левски, Ставри Топалов от София, Дойчо Бояджиев от Габрово и Николай Пеев от Ямбол. За председател на Централната ревизионна комисия е избран Валери Стойчев от Велико Търново.

Новоизбраното ръководство, в изпълнение решенията на Втората конференция на СНДБ, извършва всички необходими процедури и на 23.02.1995 г. Великотърновският окръжен съд регистрира по дело № 242/1995 г. Сдружение „Съюз на нумизматичните дружества в България“ със седалище град Велико Търново. Сдружението е регистрирано с идеална цел в частна полза.

Основните принципи на сдружението са:

- доброволност на сдружаване, членство и напускане;
- организационна, финансова и стопанска самостоятелност на НД и Съюза като цяло;
- изборност и мандатност на органите на управление.

Основните цели, залегнали в Устава на Съюза, както и в уставите на другите основни нумизматични дружества в страната са: издирване, съхраняване и популяризиране на националното монетно богатство чрез създаване на лични колекции и сбирки от гражданите на монети, монетовидни предмети, медальони, плакети, печати, тесари /жетони/, монетни тежести, банкноти, ордени, медали и други възпоменателни знаци.

Те се постигат чрез:

1. Повишаване нумизматичните знания на съюзните членове, снабдяването им с монети, нумизматична литература и нумизматични пособия;
2. Осигуряване закрила на съюзните членове при придобиване, размяна и съхраняване на посочените обекти за колекциониране;
3. Подпомагане на институциите, които създават и опазват нумизматичните ценности;
4. Създаване на експертни органи за защита и гарантиране на законните интереси на нумизматите-колекционери и даване на експертни мнения на физически и юридически лица по произхода, автентичността, качествено състояние и други на предметите за размяна, продажба и колекциониране, а също така идентифициране и регистриране на монети и монетовидни предмети, както отделни, така и на колекции и сбирки, съгласно законодателството на Република България;
5. Утвърждаване авторитета на българската нумизматика, българското нумизматично движение и тяхното популяризиране в страната и чужбина;
6. Отпечатване на свои издания, помощни и рекламни материали;
7. Установяване и поддържане на връзки със сродни организации в страната и чужбина;

8. Организиране на срещи с регионален, национален и международен характер по предмета на своята дейност;

9. Организиране търгове за своите членове от нумизматичните дружества по предмета на своята дейност;

Основният предмет на дейност на Сдружение „Съюз на нумизматичните дружества в България“ е осъществяване на широка културно-просветна дейност за популяризиране и опазване на националното монетно богатство, чрез създаване на лични колекции от гражданите и юридическите лица. Съюзът може да извършва допълнителна стопанска дейност, свързана с предмета на основната му дейност, като издава свой печатен орган и изготвя рекламни материали за обществените си изяви и популяризиране на дейността си, както и да извършва експертно-консултантска дейност, а приходите се използват за постигане на определените в Устава цели. Извършването на стопанската дейност се подчинява на условията и реда, определени със законите, регулиращи съответния вид стопанска дейност. Съюзът не разпределя печалба.

Към момента в Сдружение СНДБ - Велико Търново членуват следните 10 нумизматични дружества:

- НД „Цар Иван Асен II“ – Велико Търново
- НД „Никола Мушмов“ – Враца
- НД „Раховец“ - Горна Оряховица
- НД Кюстендил
- НД „Цар Иван Александър“ – Ловеч
- НД Монтана
- НД „Червен“ – Русе
- НД „Туида“ – Сливен
- НД „Копсис“ – Сопот
- НД „Троянов път“ – Троян

В момента Управителният съвет на Сдружение СНДБ се състои от трима членове: председател – Валери Стойчев от НД „Цар Иван Асен II“ – Велико Търново, заместник председател – Йордан Пенчев от НД „Раховец“ – Горна Оряховица, секретар – проф. дин. Константин Дочев от НД „Цар Иван Асен II“ – Велико Търново.

Като своеобразен трети център за развитието на колекционерството и нумизматичните изследвания в Южна България се налага Пловдив. Пловдивското нумизматично дружество „Филипопол“ е учредено през 1964 г. и скоро след това е прието за член на Съюза на научните работници в България. Вече над половин век оттогава дружеството развива дейност, свързана с издирването, опазването и популяризирането на нумизматичните културни ценности на България. Сдружението е юридическо лице, със седалище в гр. Пловдив, регистрирано през 2009 г., в отговор на необходимостта от модерна организация, която да обедини колекционерите-нумизмати, включително да защитава правата им в контекста на Закона за културното наследство /в сила от 10.04.2009 г./.

Дейността на „Нумизматично дружество „ФИЛИПОПОЛ““ се явява естествено продължение на дейността на Съюза на нумизматичните дружества в България – клон Пловдив и на дългогодишните традиции в областта на нумизматиката в целия южен регион на страната ни. Само през последните няколко години Пловдивското нумизматично дружество „Филипопол“ реализира редица важни инициативи, като провеждането на Първата национална нумизматична изложба „НИЕ, ПАЗИТЕЛИТЕ!“ (2012 г.), три изложби в палатите на Пловдивския панаир във връзка с участието на дружеството в международните срещи на колекционерите „БУЛКОЛЕКТО“, двадесет национални срещи за размяна на колекционерски материали, голяма обща изложба в Историческия музей в Пловдив, изложба „Богатството на българските накити“ в Историческия музей в Пазарджик, четири изложби в кметство „Тракия“, четири изложби, посветени тематично на 135 г. Руско-турска

война, 6 май – ден на храбростта, „Монетите като украшения“ и „Банкнотите на света“ в Народна библиотека „Иван Вазов“.

През последните десетилетия членовете и ръководствата на нумизматичните дружества в страната активно участват в работни групи, с предложения, публикации, научни срещи и семинари за хармонизиране на българското законодателство в областта на културното наследство с европейското, но засега резултатите са незадоволителни. Нумизматичните дружества поддържат добри партньорски отношения както помежду си, така и с редица регионални музеи, с експерти в областта на нумизматиката, с частни колекционери, както и с няколко организации със сходни цели, намиращи се на територията на Европейския съюз.

В заключение можем да обобщим, че в момента в страната са официално регистрирани със статут на НПО и функционират успешно три основни центъра, които обединяват колекционерите-нумизмати: „Съюз на нумизматичните дружества в България“ със седалище Велико Търново, Софийско нумизматично дружество „Г.С.Раковски“ и „Нумизматично дружество Филипопол“ в Пловдив. И трите сдружения са лицензирани от Министерството на културата да извършват дейност по идентификация и регистрация на монети, монетовидни предмети и колекции по реда на § 6, ал.2 от ПЗР на ЗКН.

ПЕРИОДИЧНИ ИЗДАНИЯ И ФОРУМИ

Списание „Нумизматика“ излиза от 1969-1991 г. с 4 броя годишно. Несъмнено това е най-популярното и с най-дълъг период на съществуване издание в областта на нумизматиката в България. От 1974-1991 г. негов главен редактор е Йорданка Юркова. На страниците му са правени първите публикации на редица важни монетни находки от българските земи, отразени са много международни научни конференции и конгреси по нумизматика, представяни са нови монетни серии на различни държави и много други дискуссионни теми от античната и средновековната нумизматика.

Списание „Нумизматика и сфрагистика“ се издава като приемник на сп. „Нумизматика“ в годините след началото на демократичните промени в България през 1989 г. Редакцията и печатът се организират от издателство „Агато“ от 1992 г. насам. Същото издателство от 1996-1999 г. съставя и публикува и сборникът **„Нумизматични изследвания Studia Numismatica“**, посветен както на различни теми от областта на нумизматика, така и на обнародването на информация за нови монетни находки. В него пишат както млади учени, така и известни имена в българската нумизматика като Иля Прокопов, Ставри Топалов, Радослав Гущераклиев и др. И това издание, обаче, се оказва с кратък живот и епизодична поява на българския книжен пазар.

В периода 1996-2000 г. специалисти от НАИМ-БАН и НИМ-София – Боряна Русева, Бистра Божкова, Дочка Аладжова, Владимир Пенчев, Живко Аладжов, участваха с разработки по актуални нумизматични проблеми на Балканите в изданието на Macedonian Numismatic Journal (Skopje №№ 2, 3, 4).

Едва с учредяването на списание с наименование **„Нумизматика и епиграфика“** с решение на Научния съвет на НАИМ от 2003 г. най-сетне е трайно заета една особено популярна пазарна ниша в българската академична полиграфия, която в продължение на десетилетия епизодично запълват не особено качествени периодични издания. Идеята на учредителите е, под патронажа и с финансовите средства на НАИМ, да бъде създадено ново издание на високо полиграфично ниво, което да бъде първото българско академично периодично издание, посветено на нумизматичните и епиграфските изследвания. Неговият брой 1/2003 е отпечатан през 2004 г. Също тогава, с ново решение на Научния съвет на НАИМ, годишникът е преименуван на **„Нумизматика, сфрагистика и епиграфика“**. Под това ново име, но със съхранен научен профил, списанието се публикува от брой 1/2004 до днес.

Списанието „Нумизматика, сфрагистика и епиграфика“ е издание на Националния археологически институт с музей при БАН. То излиза веднъж годишно и публикува както

обзорни, така и тематични или проблемни статии и съобщения за монети, монетни съкровища, печати, монетовидни и епиграфски паметници от фондовете на обществени и частни колекции (в България и чужбина), както и от археологически разкопки в България. Основната цел на изданието е популяризиране на българската нумизматика, сфрагистика и епиграфика у нас и в чужбина.

Друго актуално издание в областта на нумизматиката е **списание „Реверс“**, което излиза от 2016 г. насам. То е основано от уредника в Регионалния исторически музей в Силистра, Калоян Димов. „Реверс“ е сравнително ново издание, посветено само на нумизматиката, което се редактира и издава от млади учени. В него публикуват и независими изследователи и колекционери.

Някои от нумизматичните дружества в страната периодично издават свои бюлетини, справочници с цени за определени видове монети – най-често за български възпоменателни монети и др. Основният недостатък на всички частни и обществени издания след 1989 г. е тяхната епизодичност, както и сравнително ниското качество на някои включени в тях публикации, които не отговарят на общоприетите критерии за съдържание и оформление на научен материал.

Тук заслужава да отделим специално място на поредицата **Coin Collections and Coin Hoards from Bulgaria (CCCHBulg.)**, в която от 2007 г. насам се публикуват нумизматичните фондове на българските музеи. Основната идея на нейните създатели е не само да направят достъпни, но и да съхранят като база данни монетите от българските музеи. Не е тайна, че немалка част от тях не са системно фотографирани, а в периода след 1989 г. в редица музеи бяха извършени грабежи, чийто основен обект бяха именно нумизматичните колекции. Монетите в поредицата са публикувани с кратко описание и технически параметри на английски език, придружени със снимки на аверса и реверса. Досега са представени нумизматичните сбирки на музеите в Ловеч, Разград, Смолян, Благоевград, Кюстендил, Сандански, Петрич, Гоце Делчев, Пазарджик, Хасково, Стара Загора и София.

С капитално значение е и тритомника на **Николай Теодосиев „Опис на колективните монетни находки от България“**. Публикацията включва кратки съобщения за колективни монетни находки от всички исторически епохи, открити върху днешната територия на България и отчасти извън нея до началото на 2016 г. Общият брой на описаните находки е около 3600. Те са описани под формата на свободен текст, придружен с географски карти и таблици, и са разпределени в три тома, според хронологическия обхват на укриването им. Първият том включва 2104 находки от следните епохи: Домонетни форми - 13 находки; Елинистическа епоха - 891 находки; Републикански Рим - 78 находки (само хомогенни); Римска империя - 1122 находки. Вторият том включва 1484 находки от края на V до средата на XX в., разделени на три групи: Средновековие (края на V – края на XIV в.) – 987 находки; късно Средновековие и Ново време (XV – XX в.) – 473 находки; монетни находки от неуточнена епоха, както и някои големи частни колекции, съдържащи колективни находки – 24. Третият том представлява Годишен бюлетин на колективните монетни находки от България в периода 1983-2016 г.

В интернет пространството съществуват и редица други издания и форуми в областта на нумизматиката, като например: moneti.freebg.eu; numizmatici.com; bg.ucoin.net и др. Някои от тях изискват регистрация на потребителите, други са свързани и с други теми от света на инвестициите като forum.investor.bg, например. Общото е, че представят както антични монети от различни периоди на историята, така и съвременни монети от България, Румъния, Чехословакия, Швейцария, САЩ и др. Основният стремеж на създателите на форумите е да организират дискусии по актуални въпроси, свързани с търсенето, автентичността и оценката на определени монети, както и да представят по-редки и ценни екземпляри.

Важен принос на тези своеобразни онлайн библиотеки е осъществяването на контакт между колекционери и търговци, както и осигуряването на възможност за размяна на монети и дискусии по актуални теми между заинтересовани лица от цялата страна из-

вън нумизматичните клубове, които стават все по-непривлекателни за младите нумизмати. Вероятно, бъдещето на нумизматичните изследвания и колекции ще бъде хибридно: между реалните екземпляри в музейните фондове, експозиции и частните колекции, през луксозните публикации на хартия до огромните виртуални бази данни, съдържащи монети от различни страни, групирани по определен признак (период, владетел, държава и др.). Определено това е най-добрият начин да имаме пряк контакт с непреходната красота на едни от най-миниатюрните носители на историята, но и да разполагаме с безценен първокласен материал за статистически анализи и бъдещи научни изследвания. Най-интересното от обработката на нумизматичните материали, натрупвани в продължение на почти век и половина в българските музеи, тепърва предстои!

Библиография

- Владимирова-Аладжова, Д., 2020. Из историята на нумизматичната сбирка на Националния археологически институт с музей при Българската академия на науките. В: „Музейните колекции: формиране, съхранение, изследване, представяне“ Сборник с доклади от Национална научна конференция с международно участие Шумен, 15–17 юли 2020 г., Шумен, 28-33.
- Паунов, Е., 2019. Портрети на бележити нумизмати: Никола А. Мушмов (1869-1942 г.) - 150 г. от рождението му. Реверс 8/1, 31-37.
- Делев, П., 2018. Иван Карайотов – голям и разностранен учен и прекрасен човек. Нумизматика, сфрагистика и епиграфика, 14, vii-xv.
- Устав на БКД: Устав на Българското книжовно дружество, прегледан, удобрен и приет едногласно от общото събрание, държано на 26, 27, 28 и 29 Септември 1869 в Браила.
- Юркова, Й. 1974. Тодор Герасимов и българската нумизматика. Нумизматика, 1, 5-8, 22-39.
- Юркова, Й. 1975. Никола Мушмов и българската нумизматика. Нумизматика, 1, 9-17.
- Юркова, Й. 1976. Доменико Такела и българската нумизматика. Нумизматика, 1-2, 3-10.
- Юркова, Й. 1977. Нумизматичните интереси на Вацлав Добруски. Нумизматика, 1-2, 3-12.
- <http://sndbvt.com> – Интернет сайт на СНДБ седалище Велико Търново 20.08.2020 г.
- <https://sofianumizmetics.eu/> – Интернет сайт на Софийско нумизматично дружество „Г.С.Раковски“ 20.08.2020 г.
- <https://nd-philippopol.com/> – Интернет сайт на Нумизматично дружество „Филипопол“ 20.08.2020 г.